

Friedrich Schleiermacher

HERMENEVTIKA IN KRITIKA S POSEBNIM OZIROM NA NOVO ZAVEZO

(Iz Schleiermacherjeve rokopisne zapuščine in njegovih zapisov predavanj izdal Friedrich Lücke)

{3} Splošni uvod¹

225

1. Hermenevtika in kritika, obe filološki disciplini, obe veščini [Kunst-lehren], spadata skupaj, ker izvajanje ene predpostavlja drugo. Na splošno je prva veščina pravnega razumevanja govora, predvsem zapisanega govora nekoga drugega, druga pa veščina pravnega presojanja in ugotavljanja pristnosti spisov ter posameznih odlomkov iz zadostnih [genügend] pričevanj in podatkov. Ker kritika teži pričevanj v njihovem razmerju do spodbijanih pisnih del ali do spodbijanih odlomkov lahko spozna le po zadovoljivem, pravilnem razumevanju odlomkov, kritika hermenevtiko predpostavlja. In ker je razlaga lahko trdna le, če razišče smisel, če lahko predpostavi pristnost spisa ali odlomka, tudi kritika predpostavlja hermenevtiko.

Hermenevtiko upravičeno postavljamo na začetek, saj je nujna tudi tam, kjer kritike skorajda ni, še zlasti, če naj bi s kritiko prenehali, s hermenevtiko pa seveda ne.

¹ Sestavljen na kratko iz Schleiermacherjevih robnih opomb v njegovem zvezku iz 1828. leta in iz več zapisov predavanj iz različnih let.

{4} 2. Kot si pripadata hermenevtika in kritika, tako k obema spada tudi gramatika. Vse tri sta, kot filološke discipline, postavila skupaj že Friedrich August Wolf* in Ast,[†] prvi kot filološke pripravljalne znanosti, drugi pa kot dodatek k filozofiji. Oba sta jih dojemala preveč specialno, le v odnosu do obeh klasičnih jezikov antike. Razmerje teh treh disciplin pa je bržkone stalno veljavno, v pogojujočem se vzajemnem odnosu so tudi tam, kjer govorica še ni izumrla in še ne potrebuje literarne zgodovine. Zaradi njihovega medsebojnega odnosa je začetek vsake od njih vsekakor težak; tudi otroci se vseh treh disciplin uče skupaj v živem govorjenju. Hermenevtiko in kritiko je mogoče izvajati le s pomočjo gramatike. Na njej temeljita. Vendar, gramatiko je mogoče vzpostaviti le s pomočjo hermenevtike in kritike, če ne želi pomešati najslabše jezikovne rabe s klasično in običnih jezikovnih pravil z individualnimi jezikovnimi posebnostmi. Popolna rešitev te trojne naloge je aproksimativno mogoča le v medsebojni povezavi, v dobi filologije, ob popolnih filologih.*

* F. A. Wolf (15. 2. 1759–8. 8. 1824), klasični filolog, raziskovalec antike; profesor v Halleju (1783), 1807. leta merodajno udeležen pri osnovanju berlinske univerze, kjer 1810. leta prične predavati; prijatelj v. Humboldta, Schillerja in Goetheja, uvaja grštvo kot idealni vzor harmonične vzgoje človeka, potrdi vlogo klasičnih jezikov za šolski pouk. Nekaj del: *Prolegomena ad Homerum* (1795), *Vorlesungen über die Althertumswissenschaft* (1831–1839), *Kleine Schriften in lateinischer und deutscher Sprache* (1869). [Vse biografske opombe povzemamo po: Brockhaus Enzyklopädie, Mannheim, 1984–1994, Meyers enzyklopädisches Lexikon, Mannheim, Wien, Zürich, 1980, Meyers grosses Personenlexikon, Mannheim, 1968.]

[†] Georg Anton Friedrich Ast (29. 12. 1778–31. 10. 1841), klasični filolog, filozof, neohumanist; prof. v Landshutu (1805) in Münchnu (1826), sicer učenec Schellinga in Schlegla, preučevalec Platona. V letih 1808–1810 s Savignyjem izdaja »Zeitschrift für Wissenschaft und Kunst«, 1807. leta *Grundriß der Geschichte der Philosophie*, 1808. *Grundlinien der Grammatik, Hermeneutik und Kritik*, v letih 1834–39 *Lexikon Platonikum*.

* »Die vollkommene Lösung dieser dreifachen Aufgabe ist nur in Verbindung mitenader approximativ möglich in einem philologischem Zeitalter, durch vollkommene Philologen.«

Hermenevtika

{7} Uvod

1. *Hermenevtika kot obča veščina*[†] [Kunst] razumevanja še ne obstaja, obstaja več specialnih hermenevtik.

1. [Je] zgolj veščina razumevanja, ne pa tudi obrazložitev razumetja.² To bi bil zgolj poseben del veščine, če bi o veščini tako govorili in pisali. Odvisen bi bil samo od splošnih principov.

Hermenevtika³ lahko obstaja, če sledimo znani etimologiji, kot znanstveno še ne natančno fiksirano imc: a) veščina pravičnega podajanja misli, b) veščina pravičnega sporočanja govora nekoga drugega nekemu tretjemu, c) veščina pravičnega razumevanja govora nekoga drugega {8}. Znanstveni pojem se navezuje na to tretje, kot srednje med prvim in drugim.

2. Ni le [veščina razumevanja] težavnih odlomkov v tujem jeziku. Seznanjenost s predmetom in jezikom bržkone predpostavljamo. Če oboje pose-
dujemo, potem so ti odlomki težavni le zato, ker tudi lažjih nismo razumeli.
Le večče [kunstmäßiĝ][†] razumevanje nenehno spremlja govor in zapis.

227

[†] Besede veščina in njenih izpeljank ne smemo razumeti preveč ozko, temveč v smislu latinske *ars*. Prim: F. Wiesthalcr, *Latinsko-slovenski slovar*, Ljubljana, 1993, F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin, New York, 1989.

² Pripomba izdajatelja, Fr. Lückeja: Proti vladujoči definiciji, ki velja že od Ernestija[†] *Instit. interpret. N.T.* ed. Ammon, p. 7 et 8: Est autem interpretatio facultas *docendi*, quae cujusque orationi sententia subjecta sit, seu, efficiendi, ut alter cogitet eadem cum scriptore quoque. – Interpretatio igitur omnis duabus rebus continetur, sententiarum (idearum) verbis subjectarum intellectu, earumque idonea *explicatione*. Unde in bono interprete esse debet, subtilitas intelligendi et subtilitas explicandi. Predtem je J. Jac. Rambach** v *Institutiones herm. sacrae*, p. 2., dodal še tretje, sapienter applicare, kar so novi na žalost spet poudarili.

[†] Johann August Ernesti (1707–1781), filolog, pedagog, teolog, od 1742. leta profesor teologije in retorike v Leipzigu, sodeluje pri izdajah klasikov.

** Johann Jakob Rambach (1693–1735), ev. teolog, profesor v Halleju (1726. leta) in Gießnu (od 1731. leta), sestavlja verske spise, katehetske priročnike in cerkvene pesmi.

³ Iz predavanj v letu 1826. Da bi bralec lahko ločil dopolnila, povzeta iz zapisov predavanj, od Schleiermacherjeve rokopisne zapuščine, smo jih stavili v pcutitu. (M. F.)

3. Običajno verjamemo, da se zaradi splošnih principov lahko zanesemo na zdravi človeški razum. Potem se lahko tudi glede posebnih [principov] zanašamo na zdravi občutek.⁴

2. Obči hermenevtiki je težko odrediti njeno mesto.

1. Nekaj časa so jo resda obravnavali kot dodatek k logiki. Ko pa so se v logiki odpovedali vsem aplikacijam, je tega moralo biti konec. Filozofu samemu po sebi sploh ni do tega, da bi postavil tako teorijo, ker le redko {9} hoče razumeti, sam pa verjame, da ga nujno moramo razumeti.

2. Filologija je v naši zgodovini postala nekaj pozitivnega. Zato hermenevtiko obravnava le kot agregat observacij.

*Dodatek.*⁵ Specialna hermenevtika je tako po [svoji] zvrsti kot tudi po jeziku vedno le agregat observacij in ne zadosti nobeni od znanstvenih zahtev. Če se gremo razumevanje brez premisleka (pravil) in se k pravilom zatečemo le v posamičnih primerih, gre tudi za neizenačen postopek. Obe stališči moramo med seboj povezati, če se že nobenemu ne moremo odpovedati. Vse to se godi prek dvojne izkušnje: 1) Tudi tam, kjer verjamemo, da lahko postopamo do skrajnosti neveščice, pogosto nastanejo nepričakovane težave. Razlogi razrešitve težav morajo biti v tem, kar smo počeli prej. Torej moramo povsod paziti na to, kaj lahko postane razlog te razrešitve. 2) Če povsod postopamo v skladu z veščino, na koncu vendarle pridemo do neza-

⁴ *Opomba izdajatelja (Lücke):* V predavanjih o hermenevtiki, nazadnje pozimi leta 1832/1833, je Schleiermacher, in sicer v predavanju o prikazu znanosti o starem veku, poskušal pojem in nujnost *obče hermenevtike* dobiti dialektično, s kritiko delno nasprotujočih si nazorov F. A. Wolfa, omejenih na področje klasike (*d. Museum der Altertumswissenschaft*, 1. zv. str. 1–145, in tudi Fr. Ast, *Grundriß der Philologie*, Landshut, 1808).

Ker pa vse to, kar je o tem povedal, lahko preberemo veliko bolje razdelano v obeh akademskih razpravah *O pojmu hermenevtike z ozirom na namige F. A. Wolfa in Astov učbenik Über den Begriff der Hermeneutik mit Bezug auf F. A. Wolfs Andeutungen und Asts Lehrbuch*, v *Govorih in razpravah Kraljeve akademije znanosti*, (Zbrana dela, tretji razdelek, *O filozofiji*, 3. del. str. 344–380, itd. ...) se nam je, razen redkih izjem, zdelo upravičeno, da tukaj navedemo zapiske [omnjenega] nepopolnega predavanja.

⁵ Robna opomba iz leta 1828.

vedne uporabe pravil, ne da bi lahko zapustili to, kar je v skladu z večščino.*

3. Ker sta si večščina govorjenja in razumevanja (korespondirajoč si) zoperstavljeni, govorjenje pa je le zunanja plat mišljenja, je hermenevtika torej v sovisju z večščino mišljenja in je potemtakem filozofska.

Vendarle na ta način, da je večščina razlage odvisna od kompozicije in jo predpostavlja. Paralelizem je v tem, da tam, kjer je govorjenje brez večščine, te tudi razumevanje ne potrebuje.

*4. Govorjenje je posredovanje za občost [Gemeinschaftlichkeit] mišljenja. Iz tega lahko pojasnimo sopripadnost {10} retorike in hermenevtike in njuno skupno razmerje do dialektike.***

1. Govorjenje je seveda tudi posredovanje mišljenja za posameznika. Mišljenje dokončamo z notranjim govorom in toliko je govor le nastala misel sama [der gewordene Gedanke selbst]. Toda tam, kjer se mislečemu zdi nujno, da samemu sebi misel fiksira, tam nastane večščina govora, sprememba izvirnega govora. In odtlej potrebujemo tudi razlago.

2. Sopripadnost hermenevtike in retorike je v tem, da je vsak akt razumevanja obrat akta govorjenja, tako da mora priti v zavest, katero mišljenje govor utemeljuje.

3. Odvisnost obeh od dialektike je v tem, da je nastajanje védenja odvisno od obeh (govorjenja in razumevanja).

*Dodatek:*⁶ Obča hermenevtika spada skupaj, tako kot s kritiko, tudi z gra-

* »Wenn wir überall kunstmäßig verfahren, so kommen wir doch am Ende zu einer bewußtlosen Anwendung der Regeln, ohne daß wir das Kunstmäßige verlassen hätten.«

** »Das Reden ist die Vermittlung für die Gemeinschaftlichkeit des Denkens, und hieraus erklärt sich die Zu-/sammengehörigkeit von Rhetorik und Hermeneutik und ihr gemeinsames Verhältnis zur Dialektik.«

⁶ Robna opomba iz leta 1828.

matiko.⁷ Ker pa ni nikakršnega sporočanja védenja, pa tudi nobenega obdržanja védenja brez teh treh, obenem pa se vse pravilno mišljenje konča v pravilnem govorjenju, je treba vse tri natančno povezati z dialektiko.

Ta sopripadnost⁸ gramatike in hermenevtike temelji {11} na tem, da vsak govor dojamemo le s predpostavko razumetja govorice. – Obe imata opravka z jezikom. To privede do enotnosti govorjenja in mišljenja. Jezik je način, da misel dejansko je. Misli brez govora ni.[†] Izgovarjanje besed se navezuje zgolj na vpričnost nekoga drugega in je toliko slučajno. Nihče pa ne zmore misliti brez besed. Brez besed misel še ni dokončna [fertig] in jasna. Ker naj bi torej hermenevtika vodila k razumevanju miselne vsebine, miselna vsebina pa je dejanska le skozi govorico, počiva hermenevtika na gramatiki kot poznavanju jezika. Če opazujemo mišljenje v aktu sporočanja skozi govorico, ki je posredovanje za občost mišljenja, potem mišljenje nima nobene druge tendence, kot da proizvede védenje kot eno, ki je vsem skupno. Tako se skupno razmerje gramatike in hermenevtike izide v dialektiko kot znanost o enotnosti védenja. – Vsak govor lahko razumemo le prek poznavanja zgodovinskega celostnega življenja, h kateremu spada, ali prek poznavanja zgodovine, ki se ga tiče.[‡] Znanost zgodovine pa je etika. Jezik ima tudi svojo naravno plat; difference človeškega duha pogojuje fizičnost človeka in zemelnega telesa. In tako hermenevtika ne temelji zgolj v etiki, temveč tudi v fiziki. Etika in fizika pa spet napeljujeta nazaj na dialektiko kot znanost o enotnosti védenja.

230 5. Kakor ima govor dvojni odnošaj, do celotnosti jezika in do celotnega mišljenja svojega tvorca, tako se tudi vse razumevanje sestoji iz dveh momentov, razumeti govor kot izvzet iz jezika, in razumeti ga kot dejstvo v mislečem.

{12} 1. Vsak govor predpostavlja neki dani jezik. To sicer lahko tudi obrnemo, ne le za absolutno prvi govor, temveč za celotni potek, saj tudi govorica

⁷ *Opomba izdajatelja (Lücke)*: Odkar je Schleiermacher ta predmet obravnaval s posebnim ozirom na Wolfovo razpravo, je namesto retorike uporabljal gramatiko. To lahko pojasnimo iz tega, da je gramatiko jemal v višjem smislu, kot večše obravnavanje jezika nasploh, tako da je pod tem razumel tudi retorično kompozicijo. Glej razpravo *O pojmu hermenevtike Über den Begriff der Hermeneutik* str. 357, id. [Tu gre seveda za Lückejevo nerazumevanje, Schleiermacher razlikuje retoriko in gramatiko, in sicer strogo funkcionalno, [prva je] disciplina izrečene besede in [druga] jezika kot sistema (M.F.).]

⁸ *Opomba izdajatelja (Lücke)*: iz predavanja v letu 1832. Od zdaj naprej bomo letnico predavanja navajali le, če *ne gre* za to zadnje predavanje.

[†] »Dies führt auf die Einheit von Sprechen und Denken, die Sprache ist die Art und Weise des Gedankens, wirklich zu sein. Denn es gibt keine Gedanken ohne Rede.«

[‡] »Jede Rede kann ferner nur verstanden werden durch die Kenntnis des geschichtlichen Gesamtlebens, wozu sie gehört, oder durch die Kenntnis der sie angehenden Geschichte.«

nastaja [wird] z govorjenjem; toda sporočanje v vsakem primeru predpostavlja občost jezika, torej neko določeno poznavanje jezika. Ko nekaj stopi med neposredni govor in sporočilo, takrat se začne večšina govora: ta deloma temelji v zaskrbljenosti, da je poslušalcu nekaj v naši jezikovni rabi lahko tuje.

2. Vsak govor temelji na predhodnem [früheren] mišljenju. Tudi to lahko obrnemo, toda z ozirom na sporočilo ostaja resnično, saj večšina razumevanja napreduje le pri že razvitem [fortgeschrittenem] mišljenju.

3. Potemtakem je vsak človek po eni strani kraj, v katerem se dani jezik na svojevrsten način oblikuje. Njegov govor lahko razumemo le iz totalitete jezika. Je pa tudi stalno razvijajoči se duh, in njegov govor je le kot eno dejanje⁹ tega duha v sovisju z drugimi.

Posameznika v njegovem mišljenju opredeljuje (skupen) jezik. Misli lahko le tiste misli, ki v njegovem jeziku že imajo svoje označenje. Druge, nove misli ne bi mogli sporočiti, če ne bi bila že vezana na v jeziku obstoječe odnošaje [označenja?]. To temelji na tem, da je mišljenje notranje govorjenje. Iz tega pa se pozitivno zjasni, da jezik pogojuje napredovanje posameznika v mišljenju. Kajti jezik ni le *complexus* posameznih predstav, temveč tudi sistem sorodnosti predstav. Te so povezane prek forme besed. Vsaka sestavljena beseda je neka sorodnost, pri čemer ima vsaka predpona in končnica svojevrsten pomen (modifikacijo). {13} A sistem modifikacij je v vsakem jeziku drugačen. Če si jezik objektiviramo, ugotovimo, da so vsi akti govorjenja le en način, kako jezik prihaja na plan v svoji svojevrstni naravi. Vsak posameznik je kraj, na katerem se govorica prikaže: tako kot pri pomembnih pisateljih našo pozornost usmerjamo na njihov jezik in pri njih opažamo različnost stila. – Prav tako je treba vsak govor razumeti iz celotnega življenja, kateremu pripada, in to pomeni: ker je vsak govor mogoče prepoznati kot življenjski moment govorečega v pogojenosti vsch njegovih življenjskih momentov, in to le iz celote njegovih okolij, s čimer je določen njegov razvoj in nadaljnje obstajanje, je vsak govorec razumljiv le prek svoje nacionalnosti in svoje dobe.

6. Razumevanje je le eno¹⁰ zlivanje [Inenandersein] obeh momentov (gramatičnega in psihološkega).

⁹ Kar pomeni: kot stvar dejanja, »als eine Sache der Tat«. Občasno »dejstvo«, »Tatsache« v Schleiermacherjevem besedilu ohrani ta aktivistični pomen. (M. F.)

¹⁰ Kimmerle bere »im«, torej: Razumevanje je le v zlivanju ... (M. F.)

1. Govora tudi ne razumemo kot dejstva duha, če ga ne razumemo kot jezikovno označenost, saj prirojenost jezika modificira duha.

2. Kot modifikacijo jezika ga tudi ne razumemo, če ga ne razumemo kot dejstvo duha, saj je v tem razlog vsega vpliva posameznika na jezik, ki nastane le prek govorjenja.

7. Obe sta popolnoma izenačeni, nepravilno bi bilo gramatično interpretacijo imenovati nižjo in psihološko višjo.

1. Psihološka je višja, če jezik motrimo le kot sredstvo, prek katerega posamezni človek sporoča svoje misli; gramatična je potemtakem le odstranjevanje začasnih težav.

2. Gramatična je višja, če jezik motrimo v tej smeri, kot pogojuje mišljenje posameznika {14}, vendar le kot kraj za tej in njegov govor, le kot to, v katerem se ta razodene. Potemtakem je psihološka popolnoma podrejena, kot tudi bivanje posameznega človeka sploh.

3. Iz te duplicite sama po sebi izhaja popolna enakost.

V jezikovni rabi najdemo v odnosu do kritike višjo in nižjo kritiko. Ali se ta razlika godi na hermenevitičnem področju? Katera od obeh plati naj bi bila subordinirana? Opravilo, da razumemo govor v odnošaju do jezika, lahko do neke mere mehaniziramo, torej zvedemo na *calculus*. Ko pride do težav, jih lahko obravnavamo kot neznane veličine. Zadeva postane matematična, torej jo mehaniziram, saj sem jo zvedel na *calculus*. Naj bi potemtakem ta mehanična večšina bila nižja interpretacija, druga plat, iz nazora živih bitij, pa višja, saj se individualitet ne da stlačiti v števila? Ker pa se z gramatične plati posameznik kaže kot kraj, kjer se govorica živo kaže, se zdi psihologija podrejena; njegovo mišljenje pogojuje govorica, on je pogojen s svojim mišljenjem. Naloga, da razumemo njegov govor, torej v sebi vključuje oboje, vendar se razumevanje govorice kaže kot nadrejeno. Če na jezik gledamo, kot da je nastal iz vselejšnjih aktov govorjenja, potem ga tudi ne moremo, ko se vračamo na individualno, podvreči kalkulu; [jezik] sam je individuum proti drugim in razumevanje govorice, pod svojevrstnim duhom govorečega, je večšina, kot je to tudi tista druga plat, ki torej ni mehanična, torej sta si obe plati enaki. – Vendar je treba to enakost spet omejiti pri posamezni nalogi. Obe plati pri vsaki posamezni nalogi nista enaki, ne v odnošaju do tega, kar v vsaki dosežemo, ne glede na to, kaj zahtevamo. Obstajajo spisi, pri katerih prevladuje ena plat, en *inters*, in drugi {15}, kjer je ravno obratno. Pri kakem spisu bomo eno plat naloge lahko rešili zelo popolno,

druge pa nikakor ne. Na primer: najdemo fragment neznanega pisca. Iz jezika lahko prepoznamo dobo, lociramo spis. Šele ko smo prek jezika postali gotovi glede pisca, se lahko začne druga, psihološka naloga.

8. Absolutna rešitev naloge je, ko je vsaka plat zase obravnavana tako, da obravnava druge plati ne prinese nobene spremembe v rezultatu, ali, če vsaka plat, obravnavana zase, drugo popolnoma nadomesti, vseeno pa jo zase moramo obravnavati.

1. Ta dupliciteta je nujna zaradi 6. §, tudi če vsaka plat nadomesti drugo.

2. Vsaka pa je popolna le, če napravi drugo za odvečno in prispeva k njenemu konstruiranju, saj se jezika lahko nalučimo le s tem, da razumemo govore, in notranji kontekst človeka lahko – ob načinu, kako ga spodbuja kaj zunanjega – razumemo le prek njegovih govorov.

*9. Razlaganje je veščina.**

1. Vsaka plat zase. Povsod gre za konstruiranje končnega določenega iz neskončnega nedoločenega. Jezik je nekaj neskončnega, vsak element je na določen način določljiv prek drugih [übrigen]. Prav tako pa tudi psihološka plat. Vsak nazor individualnega je namreč neskončen. In učinki na človeka od zunaj so nekaj, kar pojenjuje vse do neskončne oddaljenosti. Take konstrukcije ne moremo podati s pravili, ki bi v sebi nosila gotovost [Sicherheit] svoje rabe.

2. Če naj bi gramatično plat dovršili zgolj zase, potem bi nam moralo biti dano popolno poznavanje jezika { 16 }, po drugi plati pa popolno poznavanje človeka. Ker oboje nikoli ne more biti dano, moramo prehajati od enega k drugemu. Temu, kako naj bi se to godilo, ne moremo postavljati nobenih pravil.

Na dovršeno opravilo hermenevtike moramo gledati kot na umetnino, vendar ne tako, kakor da bi se izvajanje končalo v umetniškem delu, temveč tako, da dejavnost nosi na sebi karakter umetnosti, ker s pravili ni dana tudi raba, tj. je ne moremo mehanizirati.

* »Das Auslegen ist Kunst.«

10. Posrečeno izvajanje te veščine temelji na jezikovnem talentu in talentu poznavanja posamičnih ljudi.

1. Pod prvim ne razumemo, na primer, lahкости učenja tujih jezikov, razlika med materinščino in tujim jezikom tu začasno ne pride v poštev – temveč to, da imamo jezik pred očmi, smisel za analogije in difference, etc. Kdo bi lahko menil, da bi tako morali biti retorika (gramatika)¹¹ in hermenevtika vedno skupaj. Vendar, kakor hermenevtika zahteva še neki drugi talent, je z njo, po eni strani, edina tudi retorika (gramatika),¹¹ obe pa nista eno in isto. Vsekakor je govorni talent skupen, toda hermenevtična smer ga drugače izoblikuje kot retorična (gramatična).¹¹

2. Poznavanje ljudi je tu v prvi vrsti poznavanje subjektivnega elementa v kombiniranju misli. Prav zato hermenevtika ne gre venomer skupaj z umetniškim prikazovanjem ljudi. Velika večina hermenevtičnih napak je utemeljena v manku tega talenta (umetniškega prikazovanja ljudi) ali njegove uporabe.

234

3. Kolikor so ti trije talenti (do določene točke) splošni naravni dar, je tudi hermenevtika obče opravilo. Če pa komu manjka ena plat {17}, tudi če je hrom, mu druga lahko služi le, da pravilno izbere, kaj mu drugi dajejo s prvo [platjo].

*Dodatek.*¹² *Prevladujoči talent ni zaželen le zaradi težavnih primerov, temveč tudi zato, da nikjer ne obstanemo pri neposrednem namenu (posameznega talenta), ampak da povsod zasledujemo cilj obeh glavnih smeri. Prim. 8. in 9. §.*

Talent, ki ga potrebujemo za hermenevtično veščino, je dvojen. Njegove dvojnosti še nismo mogli zajeti v cnem pojmu. Če bi vsak jezik lahko popolnoma rekonstruirali v njegovi svojevrstni edinstvenosti in bi zmogli posameznika razumeti iz jezika in jezik iz posameznika, bi lahko to zvedli na en talent. Ker pa raziskovanje jezika in dojemanje individualnega tega še ne

¹¹ Dodatka »gramatika« in »gramatično« sta Lückejeva. Ta se je tu lotil konjektуре, ki temelji na nesporazumu. (M.F.)

¹² Robna opomba iz 1828. leta.

zmoreta, moramo predpostavljati [annehmen] dva talenta kot različna. – Jezikovni talent pa je spet dvojen. Občevanje ljudi izvira iz materinščine, lahko se razširi tudi na kakšen drug jezik. V tem je dupliciteta jezikovnega talenta. Komparativno dojetje jezikov v njihovih diferencah, ekstenzivni govorni talent, se razlikuje od prodiranja v notranjost jezika v odnošaju do mišljenja, od intenzivnega jezikovnega talenta. To je talent pravega raziskovalca jezika. Oba sta nujna, nista pa skoraj nikdar združena v enem in istem subjektu, torej se morata medsebojno dopolnjevati v različnih subjektih. Talent poznavanja ljudi spet razpade na dva talenta. Mnogo ljudi lahko zlahka komparativno dojame podrobnosti drugih v njihovih različnostih. Ta (ekstenzivni) talent zmora način ravnanja drugih hitro konstruirati *naknadno*, še več, tudi *vnapij*. Drugi talent je razumevanje svojevrstnega pomena enega človeka in njegovih posebnosti v razmerju do pojma človeka. { 18 } Ta (intenzivni talent)¹³ sega v globino. Oba sta nujna, a redko povezana, torej se morata medsebojno dopolnjevati.

11. Ni vse govorjenje v enaki meri predmet večšine razlage. Nekateri govori imajo zanjo ničelno vrednost, drugi pa absolutno; večina [govorov] je med obema točkama.

1. Ničelno vrednost ima, kar za jezik ni zanimivo ne kot dejanje ne kot pomen. Govori se, ker se jezik ohranja le v kontinuiteti ponavljanja. Kar ponavlja že kaj navzočega bivšega, ni na sebi prav nič. Pogovori o vremenu. Ta nič pa ni absolutni nič, temveč le minimum. Na njem se razvije to, kar je pomembno.

235

Minimum je splošni govor v poslovnem in v običajnem pogovoru vsakdanjega življenja.*

2. Na vsaki strani obstaja neki maksimum, namreč, na gramatični tisto, kar je najbolj produktivno in najmanj ponavljajoče, *klasično*, na psihološki pa to, kar je najbolj svojevrstno in najmanj splošno, *originalno*. Absolutna pa je le identiteta obeh, tisto, kar je v produkciji misli za [für] jezik *genialno* ali paradigmatično [Urbildliche].**

¹³ Lückejev dodatek. (M. F.)

* »Das Minimum ist die gemeine Rede im Geschäftlichen und in dem gewöhnlichen Gespräch im gemeinen Leben.«

** »Absolut ist aber nur die Identität von beiden, das *Genialische* oder Urbildliche für die Sprache in der Gedankenproduktion.«

3. Klasično ne sme biti zgolj prehodno, temveč mora določati produkcije, ki mu sledijo. Enako velja za originalno. Pa tudi absolutno (maksimum)¹³ ne sme biti oproščeno tega, da ga lahko določimo z zgodnejšim in občejšim.

*Dodatek.*¹⁴ Kar je med minimumom in maksimumom, se bliža enemu od obeh; a) splošnemu [das Gemeine] relativna vsebinska ničnost in prijeten prikaz, b) genialnemu klasičnost jezika, {19} ni torej treba, da je originalno, in originalnost navezovanja (misli),¹⁵ za to torej ni treba, da je klasična.

Cicero je klasičen, ni pa originalen; nemški Hamann[†] je originalen, ni pa klasičen. – Je treba obe plati hermenevitičnega postopka povsod uporabljati v enaki meri? Če gre za klasičnega pisca brez originalnosti, je psihološki postopek nemikaven, tudi ga ne moremo zahtevati; opazovati moramo le njegove jezikovne posebnosti. Neklasični pisec uporablja bolj ali manj drzne jezikovne kombinacije, tu se moramo lotiti psihološke plati razumevanja izrazov, vendar ne z govorne strani.

12. Če obe plati (interpretacijo, gramatično in psihološko) lahko uporabimo povsod, ju je treba vedno uporabljati v različnem razmerju.

1. To sledi že iz tega, da ni nujno, da je gramatično nepomembno nepomembno tudi psihološko in narobe, iz vsakega nepomembnega se pomembno ne razvije v enaki meri, po obeh plateh.

¹³ Lückejev dodatek. (M. F.)

¹⁴ Robna opomba iz 1828. leta.

¹⁵ Dodatki v okroglih oklepajih so skorajda brez izjeme Lückejevi. Od zdaj naprej nanje ne bomo več opozarjali. (M. F.)

[†] JOHANN GEORG HAMANN (27.8.1730–21.6.1788), filozof, pisec, v Königsbergu študiral teologijo, pravo, filozofijo, naravoslovje; nato učitelj (1752), v Londonu se uči za trgovca (1756–1758), doživi spreobrnitev [Bekehrungskrise], se vrne v Königsberg, študira literaturo in orientalske jezike (1759–1763), menja različne zaposlitve, 1764. leta urednik Königsberškega časnika, 1767. tajnik vodstva carine [Akziseregie], 1777–1787 vodja nakladalnice [Packhof-verwalter]. Sicer prijatelj JACOBija, MENDELSONA, pozna KANTA, HERDERja. Nasprotnik razsvetljenstva, poudarja iracionalnost, dvosmiselnost konkretnega življenja, ki ga interpretira iz religije, pripravi pot viharstvu, vpliva še na romantiko, GOETHEja. Uzre pomen govornice, govora, poezija mu je »materinščina človeškega rodu«. Nekaj del: *Sokratische Denkwürdigkeiten* (1759), *Wolken* (1760), *Kreuzzüge des Philologen*, *Aesthetica in nuce* (1762), *Golgatha und Scheblimini* (1784), *Metakritik über den Purismus der reinen Vernunft* (1784).

2. Minimum psihološke interpretacije uporabljamo ob prevladujoči objektiviteti predmeta. (Sem spada) čista zgodba, predvsem v [svojih] posebnostih, celoten nazor je namreč vedno subjektivno aficiran. Ep. Poslovna razpravljanja, ki pa vendarle hočejo postati zgodba. Didaktičnost stroge forme na vsakem področju. Subjektivnega ne moremo povsod uporabiti kot moment razlage, temveč postane rezultat razlage. Minimum gramatične razlage ob maksimumu psihološke razlage v pismih, v pristnih namreč. V njih prehajanje didaktičnega in historičnega v prejšnje. Lirika. Polemika.

*Dodatek.*¹⁶ Hermenevtična pravila morajo, da se ognejo težavam, bržkone biti metoda {20}, kako težave prehiteti, ne pa observacije, ki težave lahko razblinijo.

(V posameznem) moramo opazovati hermenevtične dosežke posrečenih izvajalcev [Arbeiter]. Toda teoretiški postopek se ne loteva podrobnosti, temveč motri nahajanje identitete jezika in mišljenja.* – Naloga hermenevtike je *preprečevati* težave kasnejšega konstruiranja govora in miselne poti. Vendar v tej občosti naloge ni mogoče rešiti. Produkcije tujega jezika so za nas vedno fragmentarne. Obseg tega, kar imamo pred seboj, je v različnih jezikih različen. Vendar, kar nam bolj ali manj manjka, je totalna produkcija jezika, npr. v grščini in hebrejšini. Noben jezik je ne najde pred seboj v celoti, tudi lastna materinščina ne. Zato moramo načela hermenevtične teorije konstruirati tako, da ne rešujejo le posamičnih težav, ampak da so napredujoča navodila postopanja in da imajo vedno opraviti z nalogo v splošnem. Na težave tako lahko gledamo kot na izjeme in zato zanje potrebujemo drug postopek. Pri tem sprašujemo po dopolnitvah manka, iz katerega težave nastanejo, ne pa po (splošnem) tipu. Ta bo v obh smereh (gramatični in psihološki) enak.

237

13. V metodi razlage ne poznamo nobene [druge] mnogovrstnosti razen gornje (12. §).

1. Na primer, nenavaden nazor, ki se je porodil iz spora o historični razlagi Nove zaveze, češ da obstaja več vrst interpretacije. Trditev historične interpretacije je pravilna trditev le glede sovisnosti [Zusammenhang] piscev Nove zaveze z njihovo dobo. (Zavajajoč izraz *pojmi dobe* [Zeitbegriffe]). Trditev postane napačna, ko želi tajiti novo pojmovno silo krščanstva

¹⁶ Robna opomba iz 1832. leta.

* »Die hermeneutischen Leistungen glücklicher Arbeiter (im Einzelnen) müssen betrachtet werden. Aber das theoretische Verfahren geht nicht auf die Einzelheiten ein, sondern betrachtet die

{21} in vse razlagati iz že navzočega. Zanikanje historične interpretacije je pravilno, če se upira tej enostranskosti, napačno pa, če hoče biti obče. Celotna zadeva se osredini na razmerje gramatične in psihološke interpretacije, saj novi pojmi izhajajo iz svojevrstnih vzgibov čustev.

2. Prav tako (mnogovrstnost ne nastane), če historično interpretacijo razumemo iz upoštevanja danosti. To je namreč nekaj, kar izvajamo pred interpretacijo, saj s tem zgolj ponovno vzpostavljamo razmerje med govorcem in izvirnim poslušalcem, kar pa je vedno treba upravičiti že pred tem.

3. *Alegorična interpretacija*. Ne interpretacija alegorije, kjer je nepravi smisel edini, ne glede na to, ali ga utemeljuje resnično, kot v paraboli o morjeplovcu, ali fikcija, kot v paraboli o bogatinu. Temveč alegorična interpretacija, kjer pravi smisel v neposrednem kontekstu manjka ali pa se poleg tega navzame še nepravlega smisla. Ne moremo je odpraviti z občim načelom, da ima vsak govor lahko le en smisel, kot ga običajno gramatično razumemo. Vsak namig je drugi smisel, in kdor ga ne dojame, lahko sledi kontekstu v celoti, vseeno pa mu manjka smisel, ki bil v govor položen. Nasprotno pa tisti, ki najde kak namig, ki ga v govoru ni, govora ni pravilno razložil. Namig je, če je v glavno verigo misli vtkana ena od spremljevalnih predstav, za katere verjamemo, da jih prav tako zlahka vzbudimo v drugih ljudeh. Toda spremljevalne predstave niso le posamične in drobne, temveč so, kot cel svet, v človeku postavljene idealno, zato namig vedno mislimo dejansko, četudi kot temno senco. Obstaja še paralelizem različnih {22} vrst, na veliko in na drobno, torej lahko vsakomur pade v glavo nekaj iz ene ali iz druge vrste: paralelizem fizičnega in etičnega, muzikalnega in slikarskega, etc. Pozornost pa smemo usmeriti nanj le, če nas nanj usmerjajo nepristni izrazi. To se je dogajalo brez teh posebnih naznak [Anzeichen], še zlasti pri Homerju in v Bibliji, za kar obstaja poseben razlog. Ta je pri Homerju in pri Stari zavezi edinstvenost (Homerja) kot splošnega učbenika, Stare zaveze pa kot literature sploh. Iz njiju je bilo treba jemati vse. In še: pri obeh mitična vsebina, ki se po eni strani steče v gnostično filozofijo, po drugi pa v zgodovino. Za mit ni nobene tehnične interpretacije, saj mit ne more izvirati iz posameznika. Nihanje splošnega razumetja – med samolastnim in nesamolastnim smislom – tu najverjetneje tvori to dupliciteto. –

Pri Novi zavezi je drugače. Tu postopek pojasnjujemo iz dveh razlogov. Prvič, iz konteksta s Staro zavezo, pri katerem so ta način pojasnjevanja sproducirali in ga prenesli na začetek učene razlage. In nato, v Stari zavezi še bolj izoblikovana predstava, da Svetega Duha gledamo kot avtorja. Svetega Duha ne moremo misliti kot časovno menjavajočo se posamično zaveščevalko.* Zato tu tudi nagnjenje, da bi v njem našli vse. Splošne resnice ali posamični, določeni predpisi ga zadovoljijo sami po sebi, draži pa jih največkrat kaj posobnega ali na sebi nepomembnega.

4. Tu se nam mimogrede vsili vprašanje, ali bi zaradi Svetega Duha morali svete knjige obravnavati drugače. Ne smemo pričakovati dogmatične odločitve o navdahnjenju. Ta mora sama temeljiti na razlagi. *Prvič*, ni nam treba postaviti razlike med govorjenjem in pisanjem apostolov. {23} Prihodnjo cerkev bi šele morali izgraditi na njih. *Drugič*, prav zato ne smemo verjeti, da imamo v teh spisih za neposredni predmet celotno krščanstvo, spisi so v celoti usmerjeni na določene ljudi in jih zato tudi v prihodnosti ne bomo mogli pravilno razumeti, če jih oni niso pravilno razumeli. Ti pa niso mogli drugega, kakor da so želeli v njih iskati določeno posamezno, ker je za njih totaliteta morala rezulirati iz množice podrobnosti. Torej jih moramo mi razlagati prav tako in zato domnevati, da – četudi so bili pisci mrtva orodja – bi Sveti Duh lahko govoril skoznje tako, kot bi lahko govorili sami.

5. Najhujše odstopanje v to smer je kabalistična razlaga, ki se na posamične elemente in njihove znake obrača s stremenjem, da bi v vsakem našla vse. – Razumemo, ne glede na stremljenje, kaj še lahko imenujemo razlaga, da v tem ni nobene druge mnogovrstnosti kot mnogovrstnost različnih razmerij obeh strani, ki smo ju mi vzpostavili.

*Dodatek.*¹⁷ Dogmatična in alegorična interpretacija imata kot lov na vsebinskost in pomenskost skupno osnovo, da naj bi bil plen za krščanski nauk kar se da bogat in da naj ne bi bilo v svetih knjigah nič minljivega in malenkostnega.

* »Der heilige Geist kann nicht gedacht werden als ein zeitlich wechselndes einzelnes Bewußtsein.«

¹⁷ Robna opomba iz 1828. leta.

S te točke pridemo do navdahnjenja. Pri veliki mnogovrstnosti predstav o njem je najbolje, da najprej preizkusimo, do kakšnih posledic privede najstrožja predstava. Torej razširimo delujočnost [Wirksamkeit] Svetega Duha vse od nastanka misli pa do akta pisanja. To učinkovanje nam prav nič več ne pomaga zaradi svojih različic. Te so bile gotovo že navzoče, preden so spise zbrali {24}. Torej tu že zahtevamo kritiko. Ampak že prvi bralci apostolskih pisem so morali abstrahirati od misli na pisca in od uporabe svojega znanja in zato so se potopili v najglobljo zmedo. Če pa poleg tega še vprašamo, zakaj spis ni nastal popolnoma čudežno, brez uporabe človeka, moramo reči, da je božji Duh to metodo (namreč skozi človeka) moral izbrati, če je hotel, da vse lahko zvedemo na navedenega pisca. Zato je ta razlaga lahko tudi edino pravilna. Isto velja za gramatično plat. Potem pa moramo tudi vse posamezno obravnavati kot povsem človeško in delujočnost ostaja le notranji impulz. – Druge predstave, ki Duhu pripisujejo marsikaj posameznega, npr. obvarovanje pred napakami, [vsega] drugega pa ne, so nevzdržne. Pri tem pa moramo napredek misliti kot oviran, tisto, kar je pravilno, tisto, kar stopi na to mesto, pa kot to, kar pripada piscu. Ali se potem takem, zaradi vsega omenjenega, navdahnjenje mora navezovati na vso cerkev? Ne. Neposredni sprejemniki bi potem vedno morali razlagati nepravilno in Sveti Duh bi potem ravnal mnogo bolj pravilno, če sveti spisi ne bi bili priložnostni spisi. Torej: gramatično in psihološko vse ostaja pri običih pravilih. Koliko pa v nadaljnjem pride do neke specialne hermenevtike svetih spisov, bomo lahko raziskali šele kasneje.

[V predavanju iz 1832. leta Schleiermacher to točko obdela takoj in sploh natančneje določi mejo med občo in specialno hermenevtiko, glede na posebno uporabo v Novi zavezi.¹⁸ Schleiermacher pravi:] Če se vrnemo k hermenevtični nalogi v njeni izvornosti, namreč na govor kot način mišljenja v danem jeziku, pridemo do stavka {25}: v taisti meri, v kateri je mišljenje eno, obstaja tudi identiteta jezikov. To področje mora vsebovati obča pravila jezika. Kolikor pa obstaja posebnost mišljenja skozi jezik, nastane specialno, hermenevtično področje. Pri natančnejšem določanju meja med občim in specialnim se najprej vprašamo po gramatični plati: Od kod je mogoče iz jezika zasledovati govor kot Eno (kot enotnost)? Govor mora biti stavek. Šele prek tega je na področju jezika nekaj Eno. Stavek pa je medsebojno nanašanje samostalnika in glagola, *ónoma* in *rhema*. Kolikor razumevanje govora rezultira iz narave stavka sploh, toliko je obča hermenevtika na trdih tleh. Toda čeprav je narava stavka kot načina mišljenja v vseh jezikih ista, pa je obravnava tega stavka v različnih jezikih različna. Bolj ko je

¹⁸ Gre za izvleček.

v jezikih obravnava stavka različna, toliko bolj se krči področje obče hermenevtike in toliko več diferenc vstopi na območje obče hermenevtike.

Prav tako po psihološki plati. Do te mere, kakor je človeško življenje eno in isto, je vsak govor kot življenjski akt v obcih hermenevtičnih pravilih podvržen posameznemu. Vendar pa je do te mere, kakor se človeško življenje individualizira, tudi vsak življenjski akt in s tem tudi vsak govorni akt,¹⁹ v katerem se življenjski akt predstavi, pri drugih drugače ustvarjen in v drugem sovisju z drugimi življenjskimi momenti. Tu nastopi področje specialnega. Če predpostavimo, da se vse difference človekove narave predstavijo v svojih življenjskih funkcijah tudi v jeziku, potem sledi, da je tudi konstitucija stavka sovisna s konstitucijo življenjskega akta. To velja tako za obče kot za posamezno. Razmerje med občim in specialnim je mnogovrstno razslojeno. Kajti {26} neenakost in mnogovrstnost pri obravnavi stavka sta pri različnih jezikovnih družinah lahko enaki, tako da prihaja do grupacij. Tako lahko za vsako jezikovno družino spet obstaja skupna hermenevtika. Nadalje, različne načine obravnave govorice prepoznamo kot različne načine mišljenja. Tako lahko v istem jeziku nastanejo jezikovne difference, npr. med prozo in poezijo. Te difference pa so spet lahko v različnih jezikih iste. Pri prozi hočem strogo določitev mišljenja po biti, poezija pa je mišljenje v svoji svobodni igri.* Tako imam po tej plati mnogo več psihološkega, medtem ko pri prozi subjekt bolj stopa v ozadje. Tu se razvijeta dve različni področji specialnega, eno, ki se navezuje na različnost konstrukcije jezika, drugo, ki se navezuje na različnost načina mišljenja. – Kar se tiče tega drugega, se obče in posamično ob razlaganju posamičnega pisatelja obnašata takole: kolikor miselni akti posameznika povsem na enak način izražajo celotno življenjsko določenost ali življenjsko funkcijo posameznika, so tudi zakoni psihološke interpretacije isti. Takoj ko mislim na neko neenakost in v miselnem aktu samem ne najdem ključa, ampak se moram pri tem ozirati še na kaj drugega, se to tiče področja specialnega. Takó področje občega seveda ni zelo veliko. Zato je hermenevtika vedno tudi začenjala pri specialnem in je pri tem tudi obstala. Če zdaj izhajamo iz tega, da je govor življenjski moment, moram poiskati celotno sovisje in vprašati, kako je vzgiban individuum, da mora vzpostaviti govor (povod), in na kateri naslednji moment je bil govor usmerjen (namen). Ker je govor nekaj mnogovrstnega, je zato lahko, tudi ob istem povodu in namenu, vseeno nekaj različnega. Moramo ga razčleniti in povedati, da obče sega le tako daleč, do kolikor so zakoni napredovanja v mišljenju isti. Kjer {27} najdemo difference, se začenja specialno. Ob didaktičnem spoprijemu, npr. ob liričnem pesništvu, so – kljub temu, da sta obe razporejenosti [Aneinanderreihungen] misli – zakoni napredovanja različni. Tako so z ozirom nanju različna tudi hermenevtična pravila, in že smo na področju specialne hermenevtike.

241

Na vprašanje, ali je in koliko je hermenevtika Nove zaveze specialna hermenevtika, bomo odgovorili takole: z jezikovne plati se ne zdi specialna, to je treba sprva navezovati na grški jezik, s psihološke plati pa se Nova zaveza ne kaže kot Eno, temveč moramo razlikovati didaktične in historične spine. To sta različni vrsti, ki vsekakor terjata različna hermenevtična pravila.

¹⁹ Kolikor mi je znano, je termin Sprechart Schleiermacherjev. (M. F.)

* »Bei der Prosa will ich die strenge Bestimmung des Denkens durch das Sein, die Poesie ist aber das Denken in seinem freien Spiel.«

Toda iz tega ne bo nastala prav nobena specialna hermenevtika. Obenem pa je hermenevtika Nove zaveze specialna, vendar, le v odnosu do sestavljenega jezikovnega področja ali glede na hebreizirajoči jezikovni karakter – pisci Nove zaveze niso bili navajeni misliti v grščini, vsaj ne o religioznih zadevah. Ta omejitev velja tudi za Luko, ki je morda bil po rodu Grk. Vendar tudi Grki so postali kristjani na področju hebreizma. V vsakem jeziku obstaja množica različnosti – krajevnih, različni dialekti v najširšem smislu, časovnih – različne jezikovne periode. V vsaki je jezik neki drug. To zahteva specialna pravila, ki se navezujejo na specialno gramatiko različnih časov in krajev. Vendar to lahko uporabimo še bolj obče. Ko v narodu prednjači duhovni razvoj, nastaja tudi nov jezikovni razvoj. Kot je vsak nov jezikovni princip jezikotvoren, je tak tudi krščanski duh. Vendar, iz tega sicer še ne nastane prav nobena specialna hermenevtika. Ko narod prične filozofirati, kaže velik jezikovni razvoj, a specialne hermenevtike vseeno ne potrebuje. Nov, krščanski duh v Novi zavezi izstopi v jezikovni mešanici. V njej je koren hebrejščina [das Hebräische], novo {28} je sprva mišljeno v njej, grščina [das Griechische] je nanjo cepljena. Zato je treba hermenevtiko Nove zaveze obravnavati kot specialno. Ker je taka jezikovna mešanica izjema, nenaravno stanje, tudi hermenevtika Nove zaveze kot specialna hermenevtika nepravilno izhaja iz obče hermenevtike. – Sploh pa naravna različnost jezikov ne utemeljuje kake pozitivne specialne hermenevtike, saj ta različnost pripada gramatiki, ki jo hermenevtika predpostavlja in prav zato tudi uporablja, tudi ne razlika med prozo in pozicijo v enem in istem jeziku in v različnih jezikih, saj v hermenevtični teoriji predpostavljamo poznavanje te različnosti. Prav tako specialna hermenevtika kot taka ni nujna zaradi psiholoških različnosti, kolikor do njih pride praviloma, zaradi relativnega nasprotja med občim in specialnim.

14. Razlika med večšim in neveščim v razlagi ne temelji na razliki med domačim in tujim ne na razliki med govorom in pisavo, temveč vedno na tem, da hočemo nekaj natančno razumeti, kaj drugega pa ne.

1. Če bi šlo le za tuj in star spis, ki bi to večšino potreboval, potem je izvorni bralci verjetno niso potrebovali, večšina je temeljila verjetno le na razliki med njimi in nami. To razliko pa moramo spraviti s poti s pomočjo poznavanja jezika in zgodovine; razlaga se začne šele po izenačenju. Razlika med tujim, starim [spisom] in domačim spisom je torej v tem, da operacija enakosti [Gleichsein] ne more popolnoma prednjačiti, temveč jo izvršimo šele z razlago in med njo, in to je pri razlaganju vedno treba upoštevati.

{29} 2. Ne gre pa le za spis. Drugače bi večšina morala postati nujna zaradi razlike med pisavo in govorom, tj. zaradi umanjkanja živega glasu in manka drugih osebnih učinkovanj. Ta pa sama potrebujejo razlago, ki vedno ostaja negotova. Živahni glas seveda zelo olajša razumetje; pišoči mora upoštevati

(da ne govori). Kolikor to stori, bi morala biti večšina razlage odveč, kar pa ni res. Torej njena nujnost ne temelji, tudi če prejšnjega ni storil, le na tej razliki.

*Dodatek.*²⁰ Da se večšina razlage res bolj navezuje na pisavo kot na govor, izhaja odtod, da ustnemu govoru praviloma pripomore marsikaj [tistega], s čimer je dano *neposredno* razumetje, kar pa spisu uhaja, in ker – pri minljivem govoru – še zlasti ne moremo uporabiti *posamičnih pravil*, ki jih že tako ali tako ne obdržimo v spominu.

3. Če se govor in zapis obnašata tako, nam ne preostane nobena druga razlika kot označena, in iz tega sledi, da tudi po večšini upravičena razlaga nima drugega cilja kot tega, ki ga imamo pri poslušanju vsakega splošnega govora.

15. Ohlapnejša praksa te večšine izhaja iz tega, da do razumevanja pride kar samo od sebe. Svoj cilj izrazi negativno: »Ognimo se nesporazumu.«

1. Njena predpostavka temelji na tem, da se ubada predvsem z nepomembnim ali pa hoče razumeti vsaj zavoljo nekega določnega interesa in si zato postavlja lahko izvedljive meje.

2. Tudi ona se mora v težavnih primerih zateči k večšini {30}. Zato je hermenevtika nastala iz nevešče prakse. Ker je vedno imela pred očmi le težke primere, je postala agregat observacij in iz istega razloga vedno tudi specialna hermenevtika, ker se težke primere da lažje ugotoviti na posebnem področju. Tako je nastala teološka in juristična hermenevtika, tudi filologi so imeli pred očmi le specialne namene.

3. Razlog za tak nazor je identiteta jezika in načina kombinacij v govorcu in poslušalcu.

16. Strožja praksa izhaja iz tega, da nesporazum nastane sam od sebe in da moramo razumevanje hoteti, iskati na vsaki točki.

²⁰ Iz robne opombe in predavanja iz 1828. leta.

1. Temelji na tem, da razumevanje jemlje zelo natančno. Govor naj bi se, če ga opazujemo z obeh strani, z njim popolnoma zlit.*

Dodatek. Temeljna izkušnja je, da med večšim in neveščim v razumevanju ne opazimo razlike, vse dokler ne pride do nesporazuma.

2. Izhaja torej iz difference jezika in načina kombinacij, ki pa seveda mora temeljiti na identiteti (14.§), in to, bolj podrobno [das Geringere], uide nevešči praksi.

17. To, čemur se moramo ogniti, je dvoje: kvalitativno nerazumevanje vsebine in nerazumevanje tona ali kvantitativno [nerazumevanje].

Dodatek. Nalogo lahko določimo tudi negativno, tako da se moramo ogniti materialnemu (kvalitativnemu) in formalnemu (kvantitativnemu) nesporazumu.

244 1. Če gledamo objektivno, je [omenjeno] kvalitativno zamenjava kraja nekega dela govora v jeziku z nekim drugim {31} delom govora v jeziku, npr. zamenjava pomena ene besede s pomenom kake druge. Subjektivno je kvalitativni nesporazum zamenjava odnošaja kakega izraza, tako da istemu [izrazu] podelimo kak drug odnošaj, kakor mu ga je dal govorec v svojem krogu.²¹

2. Kvantitativno nerazumevanje se subjektivno nanaša na razvojno silo dela govora, na vrednost (poudarek), ki mu ga predloži govorec, – analogno objektivno, na tistem mestu, ki ga zavzame govorni del pri stopnjevanju, npr. superlativ.

3. Iz kvantitativnega [nesporazuma], ki ga običajno manj upoštevajo, se vedno razvije kvalitativni.

* »Beruhend darauf, daß sie es mit dem Verstehen genau nimmt und die Rede, von beiden Seiten betrachtet, ganz darein aufgehen soll.«

²¹ Tu smo jasnejši izraz s predavanja takoj povzeli v besedilo.

4. V tem negativnem izrazu so vsebovane vse naloge. Toda zaradi njihove negativitete pravil iz njih ne moremo razviti, ampak moramo izhajati iz nečesa pozitivnega in se stalno orientirati po negativnem.

5. Razlikovati moramo še pozitivni in aktivni nesporazum. Zadnji je spodletelost, posledica ujetosti, v odnosu do nje se ne more zgoditi nič določnejšega, kolikor se ne pojavi kot maksimum, pri čemer ima za osnovo napačne predpostavke.

Nerazumevanje²² je bodisi posledica prehitvevanja bodisi ujetosti. Prvo je posamični moment. Druga je globlja napaka. Gre za enostransko zavzemanje za to, kar je blizu posamičnemu idejnemu krogu, in odiranje tega, kar je zunaj njega. Tako pojasnujemo ali razlagamo nekaj, česar pri pisatelju ni.

18. Veščina lahko svoja pravila razvije le iz pozitivne formule in ta je »zgodovinsko {32} in divinatorično²³ (profetsko) objektivno in subjektivno nakladno rekonstruiranje danega govora.«

1. *Objektivno zgodovinsko* pomeni ugledati, kako se govor obnaša v celoti govorce in kako se v njo vključeno védenje obnaša kot proizvod jezika. *Objektivno divinatorično* pomeni grajati, kako govor sam hoče postati razvojna točka jezika. Brez obojega se ni mogoče ogniti kvalitativnemu in kvantitativnemu nesporazumu.

2. *Subjektivno zgodovinsko* pomeni vedeti, kako je govor dan kot dejstvo v čudi [Gemüt], *subjektivno divinatorično* pomeni grajati, kako bodo misli, ki so v govoru vsebovane, še naprej učinkovale v govorcu in nanj. Brez obeh je nesporazum prav tako neizogiben.

3. Nalogo je treba izraziti takole: »Govor najprej prav tako dobro in nato bolje razumeti kot njegov tvorec.«* Ker nimamo nobenega neposrednega znanja o tem, kaj je v njem, moramo veliko tega, kar v njem lahko ostane

²² Iz predavanja 1826. lcta.

²³ »Divinatorično« je ob korekturi napisal nad »profetsko«. (M. F.)

* »Die Rede zuerst ebensogut und dann besser zu verstehen als ihr Urheber.«

nezavedno, poskušati spraviti v zavest, razen če je sam [tvorec] postal razmišljujoč bralec sebe samega. Po objektivni plati nima nobenih drugih podatkov kot mi.

4. Tako postavljena naloga je neskončna, ker je neskončnost preteklosti in prihodnosti to, kar želimo videti v momentu govora. Zato je tudi ta večšina prav tako sposobna navdušenja kot vsaka druga. V tej meri, da je spis, ki tega navdušenja ne vzbudi, nepomemben. – Kako daleč in na katero stran naj bi s takim približevanjem šli, to moramo prav tako odločiti praktično in spada edinole v specialno hermenevtiko, ne v občo.

19. Uporabi večšine mora predhoditi to, da se lahko po objektivni in subjektivni plati izenačimo s tvorcem.

{33} 1. Po objektivni plati: prek znanja jezika, kakor ga je imel [tvorec], kar pa je še bolj določno, kakor izenačiti se z izvornimi bralci, ki so se z njim šele morali izenačiti. Po subjektivni pa: po poznavaju njegovega notranjega in zunanjega življenja.

246

2. Oboje lahko popolnoma osvojimo šele prek razlage same. Kajti šele iz spisov vsakogar lahko spoznamo njegov jezikovni zaklad, značaj in okoliščine.

20. Jezikovni zaklad in zgodovina dobe kakega pisca se obnašata kot celota, iz katere moramo njegove spise razumeti kot posamezno, in to spet iz celote.

1. Popolno védenje je povsod v tem navideznem krogu, da je mogoče vsako posamezno razumeti le iz občega, čigar del je, in obratno. Vsako védenje je znanstveno le, če je tvorjeno tako.

2. V imenovanem tiči izenačenje s piscem, tako torej sledi, prvič, da smo za razlaganje toliko bolj opremljeni, kolikor bolj se tega zavedamo, drugič pa tudi, da ničesar, kar je treba razložiti, ne moremo razumeti naenkrat, temveč nas vsako branje šele usposablja za boljše razumevanje, s tem ko obogati predznanja. Le pri nepomembnem se zadovoljimo s tem, kar sprva razumemo.

21. *Če naj poznavanje določenega jezikovnega zaklada s pomočjo slovarjev in posamičnih opomb skrpamo skupaj šele med razlago, samostojna razlaga ne more nastati.*

1. Od razlage neodvisnejši vir poznavanja jezikovnega zaklada daje le neposredno posredovanje [Überlieferung] iz dejanskega življenja jezika. Nekaj podobnega {34} pri grškem in latinskem jeziku posedujemo le nepopolno. Zato prva leksikalna dela izvirajo iz takih, ki so predelala celotno literaturo, da bi bila poznavanju jezika v pomoč. Zato pa ta dela potrebujejo stalne popravke [Berichtigung] prek razlage same, in vsaka veščica razlaga mora k temu po svoje pripomoči.

2. Z določenim jezikovnim zakladom razumem dialekt, obdobje in jezikovno področje posebne zvrsti, zadnje, kakor izhaja iz razlike med poezijo in prozo.

3. Začetnik mora napraviti prve korake ob takšnih pomožnih sredstvih, samostojna interpretacija lahko temelji le na razmeroma samostojnem pridobivanju teh predznanj. Vse opredelitve v slovarjih in opažanja o jeziku izhajajo iz posebne in pogosto negotove razlage.

247

4. Za področje Nove zaveze lahko rečemo, da negotovost in samovoja razlaga v največji meri temeljita na tem manku. Kajti iz posameznih observacij je mogoče največkrat razviti nasprotujoče si analogije. – Pot do jezikovnega zaklada Nove zaveze vodi iz klasičnega starega veka prek makedonske gracioznosti do judovskih profanih piscev, Jožefa in Filona, deseterih kanočnih spisov in LXX kot najmočnejšega približanja hebrejščini.

(...)

{36} 22. *Če smo zgodovinska znanja, ki jih potrebujemo, pobrali le iz prolegomen, samostojna razlaga ne more nastati.*

1. Take prolegomena so, poleg kritične pomoči, obveznost vsakega izdajatelja, ki hoče biti posrednik. Same lahko temelje le na poznavanju celote

kakega spisa, ki pripada določenemu literarnemu krogu, in vsega tega, kar se na kasnejših področjih pojavi o piscu kakega spisa. Torej so same odvisne od razlage. Preračunane so za tistega, ki mu izvirno prisvajanje nikakor ne bi bilo njegov namen. Natančni razlagalec pa mora postopoma vse črpati iz virov samih, in prav zato lahko njegov posel napreduje v tem pogledu od lažjega k težjemu. Najbolj škodljiva je odvisnost, če v prolegomena prinesemo take zapise, ki bi jih lahko črpali le iz samega dela, ki ga moramo razložiti.

2. Z ozirom na Novo zavezo so iz teh predznanj naredili samostojno disciplino, uvod. Ta ni nikakršen organski sestavni del teološke znanosti, praktično pa ustreza namenu, tako za začetnike kot za mojstre, ker je lažje vse raziskovanje spraviti *skupaj* v eno točko. Razlagalec pa mora vedno pripomniti k temu, da pomnoži in obogati to množico rezultatov.

Dodatek. Iz različnih načinov, kako ta predznanja fragmentarno zasnujemo in uporabljamo, nastanejo različne, tudi enostranske šole interpretacije, ki jih zlahka grajamo kot mani-ro [Manier].

23. *Tudi znotraj posameznega spisa lahko posamezno razumemo le iz celote. Zato {37} mora natančnejši razlagi predhoditi diagonalno branje, da dobimo pregled celote.*

1. Zdi se, da gre za krog, vendar za predhodno razumevanje zadostuje tako poznavanje posameznega, ki izhaja iz splošnega poznavanja govorice.

2. Vsebinska kazala, ki jih daje sam avtor, so preveč prazna, da bi dosegla namen tudi glede tehnične interpretacije, in pri pregledih, ki jih izdajatelj prolegomen radi dodajajo, zapademo sili njihove interpretacije.

3. Namera je, da najdemo vodilne ideje, po katerih je treba meriti druge [ideje], pa tudi po tehnični plati je treba najti glavno pot, na kateri je posamezno mogoče lažje najti. Po tehnični kot tudi po gramatični plati je to nepogrešljivo, kar zlahka dokažemo iz različnih vrst nespোরazumov.

4. Pri nepomembnem lahko posamezno prej izpustimo, in pri težavnem se

zdi, da manj pomaga, je pa toliko bolj neizogibno. To, da manj pomagajo splošnemu pregledu, je karakteristična značilnost težkih pisateljev.

Dodatek. Splošno metodološko pravilo: a) začetek s splošnim pregledom; b) hkratno dojetje v obeh smereh, gramatični in psihološki; c) le če se obe srečata na istem mestu, lahko napredujemo; d) nujnost vračanja, če se ne ujemata, dokler nismo našli napake v kalkulu.

Če naj bi to zadevalo razlago v posameznem, moramo pri izvajanju obe plati interpretacije vedno povezovati med seboj, toda v teoriji ju moramo ločiti in z vsako ravnati posebej, pri vsaki pa stremeti k temu, da jo privedemo tako daleč, da druga postane nepotrebna {38} ali da se njen rezultat pokaže v prvi. Gramatična interpretacija prednjači.

[V predavanju iz 1832. leta Schleiermacher sam na kratko povzame 12. do 23. § takole:]

Pred začetkom hermenevitičnega postopka moramo vedeti, v katerem razmerju moramo uporabljati obe plati (12. §). Potem moramo med seboj in avtorjem vzpostaviti isto razmerje kot med njim in njegovim izvirnim naslovljencem. Torej: poznavanje celotnega življenjskega kroga in razmerja obeh delov do njega. Če se to ni dogodilo v popolnosti, nastanejo težave, ki bi se jim radi ognili. Komentarji to napovedujejo vnaprej in žele težave rešiti. Kdor jih uporablja, se preda avtoriteti in obdrži samostojno razumevanje le, če to avtoriteto podvrže lastni sodbi. – Če govor meri neposredno name, potem moramo predpostavljati, da me govorec misli tako, kot sem si v svesti, da sem.* Ker pa splošni pogovor pogosto kaže, da temu ni tako, moramo postopati skeptično. Kanon je: potrditi razumetje, do katerega pride na začetku, kar lahko pričakujemo šele od tega, kar sledi. Iz tega izhaja, da začetka ne razumemo prej kot na koncu, torej tudi, da začetek moramo imeti še ob koncu, in to pomeni, ob vsakem *complexusu*, ki prekoračuje običajno mero spomina, tako da mora govor postati spis.²⁴

249

Kanon zadobi to obliko: da prvo natančno razumemo, smo morali že sprejeti celoto.* Seveda ne toliko, kolikor je enaka celotnosti posameznosti, temveč

* »Ist die Rede an mich unmittelbar gerichtet, so muß auch vorgesetzt werden, daß der Redende mich so denkt, wie ich mir bewußt bin.«

²⁴ V predavanju samem to postane bolj jasno s tem, ko vidimo, kako hermenevitično nalogo vodimo od ustnega govora, pogovora – kot izvirnega kraja razumevanja – k razumevanju spisa.

* »Um das erste genau zu verstehen, muß man schon das Ganze aufgenommen haben.«

kot skelet, osnutek, kako ga lahko dojamemo {39} s preskakovanjem posameznega. Ta kanon sicer obdržimo, če izhajamo iz dojetanja, tako da naknadno konstruiramo proces avtorja. Pri vsakem velikem *complexu* je tudi avtor prej videl celoto, preden je napredoval k posameznemu.²⁵

Da pridemo v kar se da neprekinjen tek, moramo to, kar naj bi preprečili, nesporazum, podrobneje opazovati. Stavek lahko kvantitativno narobe razumemo, če celota ni natančneje (pravilno) dojeta, npr. če imam za glavno misel misel, ki je stranska, – kvalitativno, če npr. ironijo vzamem zares in obratno. Stavek kot enotnost je za razumevanje in nerazumevanje najmanjša enota. Nesporazum je zamenjava enega kraja v jezikovni vrednosti kake besede ali forme z drugo. Nasprotje kvalitativnega in kvantitativnega prežema ves jezik, če pogledamo natančneje, mu je potrjen tudi pojem Boga (primerjaj politeistični in krščanski pojem Boga) in tako formalne kot tudi materialne elemente jezika.

250

Geneza nesporazuma je dvojna, (zavestno) *nerazumevanje* ali pa gre za *neposredno* [nerazumevanje]. Za prvo je prej kriv pisec (odmik od običajne jezikovne rabe ali raba brez analogije), drugo pa je očitno vedno lastna krivda razlagalca (§ 17).

Celotno nalogo lahko izrazimo tudi negativno: – na vsaki točki se moramo ogibati nesporazumu. Nihče ne more obstati pri golem nerazumevanju, {40} torej mora nastati popolno razumevanje, če je naloga pravilno rešena.

Če naj se zdaj, če je naloga dojeta in so predpogoji izpolnjeni, opravilo začne, moramo med obema platema interpretacije določiti neko prioriteto. Ta pade na gramatično plat, deloma zato, ker je ta najbolj predelana, deloma pa zato, ker pri tem najlažje lahko računamo na predvajo [Vorübung], ki že obstaja.

Prevedel Aleš Košar

²⁵ V predavanju Schleiermacher ta kanon natančneje določi glede njegove uporabe tako, da je predhodno razumevanje celote toliko bolj nujno, kolikor bolj ima dani kompleks misli samostojno sovisje. Kanon popolnega razumevanja je dan le prek celote, ta pa je posredovana prek popolnega razumevanja posameznega.